

INHOUDSOPGAVE HANDLEIDING

	Blz.
INLEIDING	9
DEEL I	11
Achtergronden bij spelling	
Hoofdstuk 1. Achtergronden bij het remediërend spellingprogramma.	15
Hoofdstuk 2. Recente ontwikkelingen.	21
DEEL II	29
Handleiding bij het remediërend programma voor spelling.	
Hoofdstuk 1. Uitgangspunten, opbouw en gebruik van het programma.	33
Hoofdstuk 2. Handleiding per spellingstrategie.	39
Hoofdstuk 3. Zuid-Vallei in praktijk.	43
LITERATUUR	44

INLEIDING

Welkom bij "De Zuid-Vallei" – Spelling.

Fantastisch dat u gaat werken met de vernieuwde Zuid-Vallei!

De vernieuwing is gedaan vanuit de visie: wat goed is behouden en wat nodig is aanpassen en updaten.

U en uw leerlingen zullen profiteren van alle nieuwe mogelijkheden, die de vernieuwde methode biedt. Aanpassing aan de tijd van nu, digitalisering en het uitbreiden en verbeteren van de oefenmogelijkheden zorgen voor betere resultaten, meer gebruiksgemak en last but not least, vooral ook meer trainingsplezier bij uw leerlingen.

Het niveau en de vaardigheid van de spelling en daarmee zeker ook de algehele schrijfvaardigheden van uw leerlingen zullen zich dermate kunnen ontwikkelen, dat een beter functioneren op school, opleiding en in de maatschappij van nu en de toekomst mogelijk is.

Verantwoording

Om zich in deze tijd maatschappelijk en professioneel te kunnen ontplooien, is een voldoende niveau van geletterdheid vereist. Het aanleren van de spelling is dan ook, naast het leren verklanken van een tekst, een van de belangrijkste doelstellingen van ons (basis)onderwijs. Studies en/of onderzoeken die aantonen dat ons onderwijs hierin tekort dreigt te schieten roepen dan ook de nodige maatschappelijke onrust op.

Met welk niveau van geletterdheid verlaten de leerlingen dan de basisschool?

Uit de inspectierapportage "Taal en rekenen aan het einde van de basisschool" (maart 2016) blijkt dat bij het onderdeel spelling door 95% het zgn. "Standaard Minimum Niveau" wordt bereikt. Het "Standaard Voldoende Niveau" echter wordt nog maar door 35% van de leerlingen behaald. Dus 2 op de 3 leerlingen haalt geen voldoende score op het einde van de basisschool. Deze scores zijn dus absoluut voor verbetering vatbaar.

De noodzaak om remediërende spellingprogramma's in te zetten is hiermee zeker aangetoond.

Deze programma's proberen de kenmerken van de zwakke speller in overeenstemming te brengen met die van de spellingtaak.

Dat resulteert in een methodiek, waarbij alle orthografische kennis expliciet wordt aangeboden en een aanbestedingswijze die erop gericht is kinderen de juiste spellingstrategieën te doen overnemen en in te oefenen.

Al aan het begin van dit millennium ontwikkelden enkele bevlogen medewerkers van onderwijsbegeleidingsdienst "De Zuidvallei" te Ede, te weten Herman Wieberdink, Riet Jansen en Jantina Polman-van 't Slot een remediërende methode "Spelling" voor het basisonderwijs. Deze methode, De Zuid-Vallei genaamd, werd snel zeer populair en werd veelvuldig gebruikt op basisscholen en RT-praktijken.

Anno 2018 blijkt de noodzaak van "remediërend spellen" op het basisonderwijs nog steeds aanwezig. Daarom is De Zuid-Vallei, na bijna 20 jaar, nog steeds populair, maar toch na al die jaren verouderd geraakt. De methodiek die als uitgangspunt en basis gebruikt werd, is echter nog steeds zeer goed bruikbaar, maar dient aangepast te worden aan de vernieuwde theorieën van het begrijpend leesproces.

Woordhelder/Edufund, de huidige ontwikkelaar van De Zuid-Vallei, heeft met deze uitgave de methode geüpdatet en gerestyled naar de tijd van nu. Dat geldt zowel voor de inhoudelijkheid van de teksten en oefeningen als ook voor de lay-out en illustraties. Daarnaast zijn de nieuwste inzichten en ontwikkelingen op het gebied van spelling verwerkt in deze uitgave. Tenslotte is de methode ook volledig gedigitaliseerd en voorzien van nieuwe digitale oefenvormen.

Ontwikkelteam "De Zuid-Vallei" Woordhelder/Edufund

Op alfabetische volgorde:

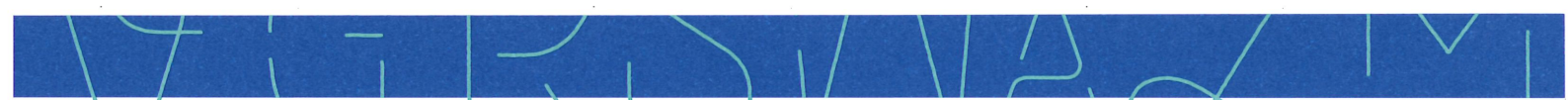
Eefke van Geffen, Ellen de Kok, Ilona Vermeulen, Henk van de Water, Mathieu van de Water

Vierde uitgave januari 2019

HANDLEIDING

DEEL 1

ACHTERGRONDEN BIJ SPELLING

INHOUD

HANDLEIDING DEEL 1

ACHTERGRONDEN BIJ SPELLING

	Blz.
Hoofdstuk 1. Achtergronden bij het remediërend spellingprogramma.	15
Hoofdstuk 2. Recente ontwikkelingen.	21

HOOFDSTUK 1

ACHTERGRONDEN BIJ HET REMEDIËREND SPELLINGPROGRAMMA.

1.1 Spelling

Aanvankelijk spellen en gevorderd spellen

Bij spelling kan een onderscheid worden gemaakt tussen aanvankelijk en gevorderd spellen. Het aanvankelijk spellen betreft het schrijven van klankzuivere woorden. Leerlingen leren via auditieve analyse (het verdelen van een woord in klanken) en klank-tekenkoppeling de correcte schrijfwijze van een woord te achterhalen.

Het gevorderd spellen betreft het schrijven van niet-klankzuivere woorden. De strategieën die bij aanvankelijk spellen worden gebruikt zijn hier onvoldoende. Leerlingen leren regels en regelmatigheden te ontdekken en te onthouden, het opslaan en terugvinden van visuele woordbeelden. Tevens leren leerlingen dat de betekenis of woordsoort van belang kan zijn voor de schrijfwijze.

Hoofdcategorieën van spelling

Er zijn heel veel verschillende spellingcategorieën te ontdekken in de Nederlandse spelling. Om meer overzicht te bieden, zijn alle spellingcategorieën globaal verdeeld over vijf hoofdcategorieën:

1. Klankzuivere woorden

Bij deze hoofdcategorie gaat het om woorden waarbij er een eenduidige relatie is tussen de fonetische structuur (de klankvorm) en de orthografie (de schrijfwijze).

Deze hoofdcategorie maakt onderdeel uit van het aanvankelijk spellen.

2. Spellingcategorieën die te maken hebben met vaste lettercombinaties

Bij deze hoofdcategorie gaat het om woorden waarbij er een eenduidige relatie is tussen de klankstructuur van een groep klanken en de schrijfwijze van een bijbehorende groep letters.

Denk hierbij aan tekencombinaties als: eer/oor/eur ; aai/ooi/oei ; eeuw/ieuw/uw ; ng/nk.

Deze hoofdcategorie vormt de brug tussen aanvankelijk spellen en gevorderd spellen.

3. Spellingcategorieën die te maken hebben met de sjwa, of de stomme e

Er is geen eenduidige relatie tussen de fonetische structuur (de klankvorm) en de orthografie (de schrijfwijze). De swja (uitgesproken als /u/) kan worden geschreven als e, ij, i of ee.

Denk hierbij aan categorieën als: verkleinwoorden -je/-tje/-pje/-etje ; voorvoegsels ge-/be-/ver- ; achtervoegsels -ig/-lijk ; uitgangen -en/-em/-er/-el/-es.

4. Spellingcategorieën die te maken hebben met spellingregels

Er is geen eenduidige relatie tussen de fonetische structuur (de klankvorm) en de orthografie (de schrijfwijze). Door toepassing van een regel, kan de correcte schrijfwijze worden achterhaald.

Denk hierbij aan regels als: verlengingsregel, lange en korte klinkerregel, v/f en s/z bij meervoud.

5. Spellingcategorieën die te maken hebben met twee of meer alternatieve schrijfwijzen

Er is geen eenduidige relatie tussen de fonetische structuur (de klankvorm) en de orthografie (de schrijfwijze). Er is geen regel om de correcte schrijfwijze te achterhalen.

Denk hierbij aan: ei/ij ; au/ou ; g/ch.

Kenmerken van de spellingtaak

Een spellingtaak gaat om het correct spellen van een woord. Een spellingtaak bestaat uit één of meerdere kenmerken. De kenmerken van een spellingtaak kunnen worden verkregen door te beschrijven welke stappen een leerling moet nemen om een taak goed uit te voeren. Dit wordt gedaan aan de hand van de vele verschillende spellingcategorieën die er zijn.

Als we het woord 'slapen' nemen als spellingtaak, kunnen daarin 4 spellingcategorieën worden ontdekt:

Het foutloos schrijven van medeklinkers s, l en p;

De lange klinker aan het eind van de klankgroep: aa – a;

De sjwa (onbeklemtoonde /u/ of stomme e);

De slot -n.

1.2 Leerlingkenmerken met betrekking tot de spellingtaak

Bij het verklaren van spellingproblemen kunnen we naast de kenmerken van de spellingtaak ook kijken naar de kenmerken van de leerling. Vaak werd dan gekeken naar algemene psychologische functies zoals: taalontwikkeling, waarnemings- en geheugenprocessen. Tegenwoordig worden deze algemene kenmerken vertaald in wijzen, waarop de leerling op taakniveau de informatie verwerkt. Door de leerling te onderzoeken op de taakaanpak tijdens de spelling kan nagegaan worden hoe de spellingproblemen van de leerling zich uiten in de wijze van informatieverwerking. Op deze manier wordt het spellingprobleem gedefinieerd op taakniveau, wat wil zeggen in termen van de spelling zelf.

Leerlingkenmerken kunnen we beschrijven in termen van:

-**kennis**: alles wat de leerling weet over spelling: zoals klank- letterkoppelingen, spellingregels, geautomatiseerde schrijfwijzen, enz.

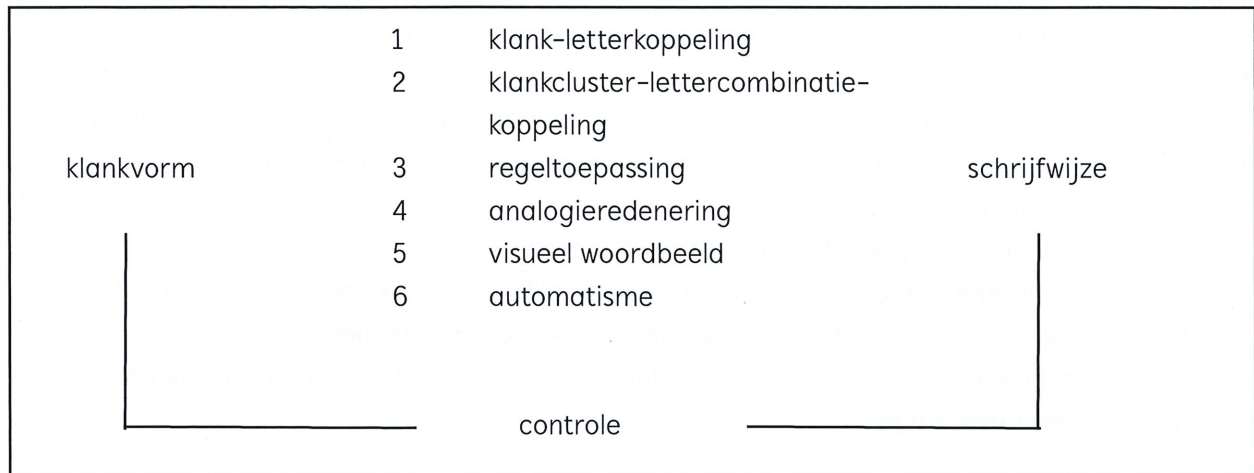
-**vaardigheden**: de specifieke begaafdheden die leerlingen tot hun beschikking hebben om het schrijven van woorden en zinnen te leren beheersen, bijvoorbeeld het vermogen tot auditieve analyse, het ontdekken van regels en regelmatigigheden uit het taalaanbod, het onthouden van woordbeelden, enz.

-**strategieën**: hierbij moeten we denken aan denkprocessen; het op planmatige manier handelen om een juiste schrijfwijze te achterhalen. Een strategie kan zijn, dat de leerling bij het schrijven van een woord het visueel woordbeeld tracht op te roepen, of dat hij een regel toepast of een woord in stukjes verdeelt. In principe maakt de leerling hierbij gebruik van de kennis en vaardigheden waarover hij of zij beschikt.

Wanneer we de kenmerken van de spellingtaak (hoofdstuk 1.1) in ogenschouw nemen dan kunnen we het volgende overzicht van spellingstrategieën maken:

Spellingstrategieën:

Wanneer we de kenmerken van de spellingtaak (hoofdstuk 1) in ogenschouw nemen dan kunnen we het volgende overzicht van spellingstrategieën maken:

De strategie start bij het beschikbaar komen van de klankvorm en eindigt bij het resultaat: de schrijfwijze. Daar tussenin bevinden zich de denkwijzen, volgens welke een leerling kan redeneren.

Per strategie geven wij een korte toelichting:

1. Klank-letterkoppeling
Na auditieve analyse vindt er klank-letterkoppeling plaats. Deze strategie voldoet bij het schrijven van klankzuivere woorden: Piet, start.
2. Klankcluster-lettercombinatiekoppeling
Na het auditief herkennen van een klankcluster vindt er een koppeling plaats aan de bijbehorende lettercombinatie: eer/or/eur, aai/ooi/oei, ng/nk – beer, lawaai, stank.
3. Regeltoepassing
Na auditieve herkenning vindt er een toepassing van een spellingregel plaats, b.v. paard (vanwege paarden).
4. Analogieredenering
Er wordt auditief geconstateerd dat een deel van een woord op dezelfde wijze voorkomt in een woord, waarvan de schrijfwijze wel bekend is, b.v. waarheid vanwege vrijheid.
5. Visueel woordbeeld
Het oproepen vanuit het geheugen van een visueel woordbeeld. Vooral van belang bij klanken met een alternatieve schrijfwijze: ei/ij; g/ch; s/z; f/v.
6. Automatisme
Het woord wordt direct opgeschreven zonder dat de leerling erover hoeft na te denken. Het woordbeeld is onmiddellijk beschikbaar. Dit is in feite het einddoel van het spellingonderwijs.

Wanneer een woordbeeld niet onmiddellijk beschikbaar komt, heeft een leerling meerdere strategieën tot zijn beschikking om uit te putten. Essentieel daarbij is dat er een goede probleemherkenning plaatsvindt, waarna de juiste strategie gekozen kan worden om achter de schrijfwijze van het betreffende woord te komen.

Ook kunnen leerlingen nog allerlei geheugen- en controlestrategieën toepassen. Zo kunnen leerlingen allerlei regeltjes als geheugensteun worden aangeleerd, b.v. – voor de w altijd een z en nooit een s. Maar leerlingen kunnen ook zelf geheugensteuntjes ontwikkelen, b.v. – het klankzuiver uitspreken van woorden om een uit het hoofd geleerde lettervolgorde op te roepen:

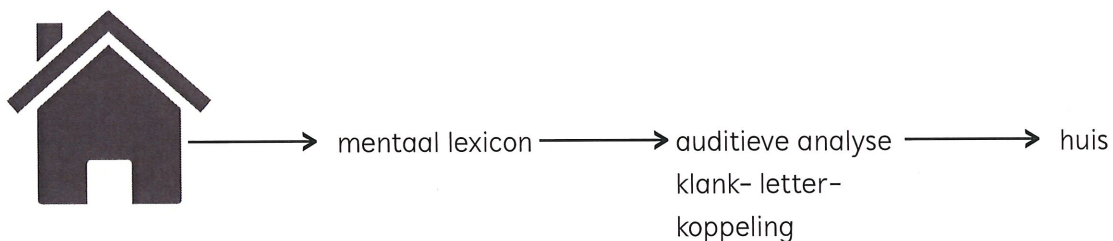
/ca/-/dé/-/au/ cadeau.

Daarnaast controleert een (goede) speller zijn werk regelmatig:

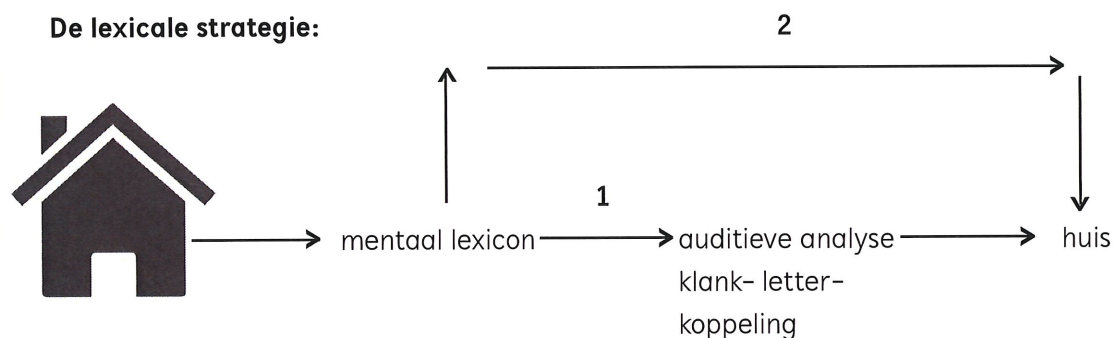
- o Het werk wordt nagelezen, hetgeen overigens bij zwakke en slechte spellers weinig succesvol is;
- o Zowel tijdens het schrijven als achteraf wordt de geschreven tekst met een interne representatie vergeleken. Hieronder wordt verstaan de voorstelling van het woord die de leerling in zijn geheugen heeft opgeslagen.

Die plek in het geheugen waarin alle informatie rondom een woord zoals klankvorm, visueel woordbeeld, motorisch woordbeeld, betekenis, de vervoeging ervan, enz. ligt opgeslagen, wordt wel aangeduid met het begrip mentaal lexicon. Bij spelling gaat het dan om de vraag: hoe krijgen wij van een woord dat in het mentale lexicon ligt opgeslagen een juiste weergave op papier? We hebben al gesteld dat een speller uit meerdere strategieën kan kiezen. In de literatuur worden de eerder beschreven strategieën tot twee basale strategieën teruggebracht: namelijk de fonologische en de lexicale strategie.

De fonologische strategie:

De lexicale strategie:

In het mentale lexicon ligt de verworven kennis omtrent de schrijfwijze van woorden opgeslagen en vanuit die kennis komt het woordbeeld beschikbaar. Deze kennis wordt aangeduid met het begrip orthografische kennis en omvat zaken als:

- o Kennis omtrent klank-letterkoppeling kennis omtrent spellingregels en –patronen
- o Maar ook zaken zoals bijvoorbeeld:
 - o In ieder woord zit minimaal één klinker;
 - o Geen woord begint met twee gelijke medeklinkers;
 - o Aan het einde van een woord nooit een v of een z;

1.3 Kenmerken van de zwakke of slechte speller

Als verschillende strategieën van invloed zijn op de kwaliteit van het spellingproces dan verwachten wij bij slechte spellers een andere strategiehantering dan bij goede spellers. Vanuit de literatuur worden de lexicale strategie (het direct beschikbaar maken van het woordbeeld vanuit de aanwezige orthografische kennis) en de fonologische strategie (het gebruik maken van de klank-letterkoppelingen om woorden te spellen) vaak beschreven om verschillen tussen goede en slechte spellers te verklaren. Zo zijn beginnende spellers (net als lezers) vaak nog sterk afhankelijk van klank-letterkoppelingen. Naarmate ze beter gaan spellen (lezen) worden ook andere informatiebronnen belangrijk. Voor goed spellen is dan net als bij goed lezen een flexibel en efficiënt gebruik van de informatiebronnen noodzakelijk. In de literatuur overheerst de opvatting dat zwakke spellers een fonologische strategie bij het spellen hanteren en dat goede spellers met name een lexicale strategie toepassen en alleen terugvallen op een fonologische strategie als de lexicale tekort schiet. De vele experimenten op dit vlak leveren het volgende beeld op:

- o Slechte spellers maken hoofdzakelijk gebruik van de fonologische route.
- o Bij leerlingen uit groep 3/4 is er tussen goede en slechte spellers niet zo veel verschil in strategiegebruik: bij aanvankelijk spellen is de fonologische strategie belangrijk (alleen maken goede spellers minder fouten).
- o Latere goede spellers maken steeds meer gebruik van de lexicale strategie: het direct beschikbaar hebben of maken van woordbeelden (op basis van aanwezige orthografische kennis).

Sterk vereenvoudigd gesteld:

Wanneer een slechte speller van een bepaald woord het woordbeeld niet geautomatiseerd heeft, wordt er direct teruggevallen op de strategie van de klank-letterkoppeling. Wanneer een goede speller een woordbeeld niet geautomatiseerd heeft zijn er nog andere (orthografische) informatiebronnen beschikbaar om tot een juiste schrijfwijze te komen, zoals het toepassen van een spellingregel, een analogieredenering, enz.

Bij een remediërende aanpak zal rekening gehouden moeten worden met de kenmerken van zwakke of slechte spellers. Wanneer wij deze op een rij zetten krijgen wij het volgende overzicht:

1. Eenzijdig gebruik van strategieën. Star gebruik van de klank-letterkoppelingen: de fonologische strategie. Als het woordbeeld niet beschikbaar is wordt snel overgegaan tot opschrijven zoals je het uitspreekt.
2. Het niet zelf komen tot het ontdekken van regels of regelmatigheden in het schriftelijk taalaanbod. Daardoor wordt er niet of moeizaam orthografische kennis opgebouwd. De gehanteerde werkwijze is vaak niet erg inzichtelijk; op willekeurige gronden wordt van strategie veranderd. Ook kunnen er verschillende strategieën worden gebruikt binnen één en dezelfde spellingcategorie.
3. Probleemherkenning komt moeizaam tot stand. Ook wanneer er orthografische kennis beschikbaar is, b.v. de verlengingsregel, dan nog wordt die kennis lang niet altijd toegepast, omdat niet gemakkelijk herkend wordt wanneer een bepaalde strategie moet worden toegepast.
4. Er is een moeizame automatisering, waardoor "overlearning" noodzakelijk is.
5. Er is weinig zelfcontrole in tegenstelling tot goede spellers die tijdens en na het schrijven hun spellingproduct vergelijken met het interne woordbeeld. Daarbij moet wel gezegd worden dat controle slechte spellers ook weinig op kan leveren, gezien hun gebrekkige vulling van het mentale lexicon.
6. Vaak is er sprake van slechte geheugenstrategieën.

HOOFDSTUK 2

RECENTE ONTWIKKELINGEN.

In dit hoofdstuk worden verschillende artikelen en onderzoeken gepresenteerd, waarin de lezer zich kan verdiepen in recente onderzoeksresultaten. Van belang is dat de lezer uit de artikelen haalt wat voor hem of haar bruikbaar is en ingezet kan worden voor de remediëring van leerlingen.

1. De klanken bepalen de letters
Janson, 2016
2. Spellingbewustzijn kan met een korte training worden gestimuleerd
Bosman, 2014
3. Oefenen van spellen
Janson, 2017
4. Spellingzwakke leerlingen leren spellen (of niet).
Smits en Koeven, 2013
5. Schrijven of typen: invloed op handschrift en spelling
De Jong en Van der Vegt, 2017
6. The role of instruction for Spelling Performance and Spelling Consciousness Cordewener, Hasselman, Verhoeven en Bosman, 2018
7. A synthesis of Reading and Spelling Interventions and their effects on spelling outcomes for students with learning disabilities.
Williams, Walker, Vaughn en Wanzek, 2017

1. De klanken bepalen de letters Janson, 2016

Voor het schrijven van eigen teksten is het noodzakelijk dat je in je hoofd de klanken omzet in letters, die je vervolgens typt of opschrijft.

De klanken zijn altijd uitgangspunt bij het leerproces. Aan de hand van dit klankbeeld moet een leerling leren hoe de klanken te koppelen aan letters. Bij klankzuivere woorden zijn dat vaste letters. Bij niet-klankzuivere woorden moeten leerlingen kiezen.

Essentieel bij het leren van de spelling is consequent onderscheiden van klanken en letters. In de huidige spelling- en leesmethoden gebeurt dat niet.

Veel van deze verwarring is ontstaan uit het idee dat leren spellen is afgeleid van het leren lezen.

Bij de spellingmethoden worden alle woordpakketten visueel aangeboden en ook zo ingeprent terwijl men zegt uit te gaan van de klank.

In recente ontwikkelingen werkt men met spellingcategorieën: bv luisterwoorden, regelwoorden, net-als woorden en weetwoorden. Dit worden ook wel strategieën genoemd. Na het doorlopen van deze strategieën weten leerlingen vaak nog niet welke letters nodig zijn. Daarnaast zijn alle woorden luisterwoorden en behoren veel woorden tot meerdere categorieën.

Hoe moeten leerlingen oefenen: mondeling oefenen met de stappen die hen van klank naar letter zal leiden. Hiervoor moeten leerlingen duidelijk het onderscheid kunnen maken in klanken en letters. Deze basis van vaste klank-koppeling is nodig om daarna alle uitzonderingen op dat basisprincipe te begrijpen.

2. Spellingbewustzijn kan met een korte training gestimuleerd worden. A, Bosman, 2014.

Spellingbewustzijn is het vermogen om te reflecteren over de eigen spelling, spellingvaardigheid en spellingprocessen = een metacognitieve vaardigheid.

Voor het bevorderen van spellingvaardigheid is het belangrijk veel spellingoefeningen aan te bieden, maar ook leerlingen te helpen bij het ontwikkelen van hun spellingbewustzijn: weten wat je wel en wat je niet kunt spellen.

Uit onderzoek blijkt dat spellers vaak wel kunnen aangeven wat zij correct kunnen spellen, maar twijfelen over wat zij niet weten.

Recent onderzoek groep 5 leerlingen: nadruk op algemene bewustwording spellingkennis bij goede en zwakker presterende leerlingen.

Er is een voor- en nameting gedaan die bestond uit een woorddictee.

De proefleider las een zin voor en bood de dicteewoorden auditief aan. Voordat de leerlingen het woord daadwerkelijk opschreven moesten ze aangeven of ze dachten dat ze het woord konden spellen of niet. Zij gaven dit aan door ja of nee in te vullen in de eerste kolom van het formulier dat zij hiervoor uitgereikt hadden gekregen. Vervolgens werd het woord nogmaals herhaald en werd hen gevraagd het woord op te schrijven. De leerlingen kregen de opdracht om elk woord op te schrijven, ook al wisten ze zeker dat ze de spelling niet kenden. Hen werd dan verzocht het woord zo goed mogelijk te spellen. Uit deze meting zijn 4 typen evaluatie ontstaan. Aan de hand van de 4 evaluatie types werden er sub groepjes gemaakt.

De trainingssessies bestonden uit 5 bijeenkomsten over een periode van 7 weken. Bij elke bijeenkomst werden een of meerdere metacognitieve vaardigheden geoefend. Het onderzoek maakt duidelijk dat alle leerlingen meer woorden correct hebben gespeld op de natoets in vergelijking met de voortoets; dit geldt zowel voor de goede en zwakker spellende leerlingen.

3. Oefenen van Spelling **Janson, 2017**

Oefenen is in de praktijk vaak "een opdracht uitvoeren".

Wat is (het doel van) een oefendictee: wie de stof al beheerst, kan niet meer oefenen, wie niet weet waar hij naar op weg is, kan niet oefenen. Oefenen moet een concreet doel hebben.

Vaak wordt een oefendictee klassikaal gegeven, terwijl niet alle leerlingen met dezelfde doelen hebben moeten oefenen. Het is wel mogelijk om enkele woorden te dicteren, de leerlingen krijgen bedenktijd, het woord wordt geflitst en de leerlingen schrijven het woord op. Het evaluatiemoment schuilt echter in de reflectie. Het gaat er dan om dat leerlingen zich zulke vragen stellen:

- o Had ik dat geflitste woord nodig om zeker te zijn?
- o Zorgde dat flitswoord ervoor dat ik (een) andere letter(s) koos dan ik van plan was?
- o Had ik herkend wat het twijfelpunt in dit woord was?
- o Was die twijfel maar bij één woord, of bij de andere woorden uit die categorie ook? (En zo ja, snap ik dan waardoor het juist bij dit woord was?)

Door deze vragen komen bij de leerlingen verschillende oefendoelen aan het licht. Dat is de bedoeling van zo'n oefendictee: bewust worden waarmee verder geoefend moet worden en wat al wordt beheerst.

Om die houding voor elkaar te krijgen is het nodig om goed met de leerlingen te bespreken wat dat 'oefenen' inhoudt. Veel leerlingen oefenen omdat het een opdracht is.

Oefenen is pas mogelijk als je een concreet en bereikbaar doel voor ogen hebt.

Het oefenen van spelling loopt langs 6 fasen: elke fase is een doel:

- o Goed luisteren en correct uitspreken; wanneer fase 1 is behaald, mag je door naar fase 2.
- o Onderscheiden van afzonderlijke klanken (bij eendelige woorden) en het onderscheiden van klankgroepen en de klemtoon.
- o Het herkennen van de categorieën en de keuze van de letters.

Oefenen is bezig zijn met een aspect dat nog niet goed lukt.

Belonen is hierbij niet nodig: het doel bereiken is de beloning.

4. Spellingzwakke leerlingen leren spellen (of niet). **A. Smits en E. van Koeven, 2013**

Goede lezers verwerven kennis over correcte spelling op basis van succesvol verlopende impliciete leerprocessen tijdens lezen en schrijven. Lezen leidt bij hen tot kennis over regelmatigheden in de schrijfwijze en over lettercombinaties die vaak voorkomen. Deze kennis wordt versterkt door veel te schrijven en directe feedback.

Onnauwkeurige lezers ondervinden bij het schrijven veel problemen. Spellingtraining zal op het moment van de training succes hebben, maar de spellingkennis zal na de training snel zijn verdwenen.

Het is gebruikelijk in Nederland om de spelling per categorie aan te leren; hierbij leert een kind regels en quasiregels, deze laatste worden in de praktijk weinig gebruikt en zijn heel belastend voor het werkgeheugen.

Leerlingen met spellingproblemen hebben vooral moeite met het toepassen van spellingregels; zij kennen vaak de regel wel, maar weten niet wanneer ze toe te passen.

Toch wordt er door RT-ers veel ingezet op deze regels.

Hoe dan wel oefenen?

Vanuit onderzoek blijkt het werken met de computer de meest effectieve manier te zijn om spelling te oefenen: eerst wordt het hele woord getoond en uitgesproken door de computer. De leerling herhaalt en memoriseert het woord, het woord verdwijnt, waarna de leerling het woord typt. Daarnaast is het belangrijk dat er met kleine woordpakketten wordt gewerkt, met woorden in hun context en met woorden die regelmatig gebruikt worden in geschreven taal. Op deze manier zal de kennis langer beklijven.

Geef minstens 1 x per week een schrijfp opdracht zodat leerlingen hun spellingkennis kunnen gebruiken.

Laat zwakke leerlingen werken met een tekstverwerker met tekst naar spraakprogramma met woordvoorspeller; het tekst naar spraakprogramma geeft direct feedback door het woord uit te spreken en de woordvoorspeller verhoogt het repertoire aan beschikbare woorden.

Om het spellingbewustzijn en het verantwoordelijkheidsgevoel ten aanzien van spelling te vergroten, is het goed om leerlingen elkaars werk te laten nakijken met behulp van hulpmiddelen (bv de spellingcontrole van de tekstverwerker). Het nakijken van het eigen werk is vaak te moeilijk. Spellingkennis vervalt snel, gespreide herhaling over langere tijd (weken, maanden) is van groot belang.

5. Schrijven of typen: invloed op handschrift en spelling

A. de Jong en A.L. van der Vegt, 2017

Het lijkt een open deur, maar het schrijven met de hand is van belang voor de schrijfvaardigheid en het handschrift. Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat dit te maken heeft met motoriek en andere zaken;

Door het schrijven met de hand ontwikkelt een kind een uniek motorprogramma in de hersenen voor elke letter van het alfabet.

Het schrijven met de hand bevordert het leren van de letters. Door de letters te schrijven, herkennen leerlingen ze beter.

Door veel te schrijven, ontwikkelen fijne motorische vaardigheden zich beter.

De bovenstaande punten dragen op positieve wijze bij aan de schrijfvaardigheid (met name de leesbaarheid ervan), spelling en lezen. Schrijven met de hand biedt dus veel voordelen.

Spelling

Door te schrijven met de hand leert een leerling beter spellen. Wanneer ze met de hand schrijven, zien kinderen de variatie tussen de letters. Tevens begrijpen ze beter belangrijke componenten van een specifieke letter (bijvoorbeeld het onderscheid tussen b en d). Door de letters beter te kennen en onthouden, maken de leerlingen minder fouten.

Van schrijven naar typen

Alamargot en Morin (2015) hebben de ontwikkeling van de schrijfvaardigheid in kaart gebracht. Rond het 5e jaar beginnen kinderen op school met schrijven. Rond 9 á 10 jaar ontstaan motorprogramma's voor elke letter. De schrijfvaardigheid en de motorprogramma's zijn volledig geautomatiseerd rond de leeftijd van 15 jaar.

Vanaf 10 jaar kan er uitleg worden gegeven over typen op een tablet of computer. De hersenen van een kind lijken daar dan klaar voor te zijn. Belangrijk is dat leerlingen niet alleen gaan typen, maar ook blijven schrijven. Beide vaardigheden kunnen voor verschillende doeleinden worden gebruikt. Zo is het typen meer geschikt voor het maken van een werkstuk en het schrijven juist voor het maken van een planning.

6. The role of instruction for Spelling Performance and Spelling Consciousness

Cordewener, Hasselman, Verhoeven & Bosman, 2018

Metacognitie heeft te maken met bewustzijn, kennis en het nadenken over eigen cognitieve processen en strategieën. Het stimuleren van de ontwikkeling van metacognitie verbetert zowel de spellingvaardigheden als het spellingbewustzijn.

Het onderzoek

In het huidige onderzoek worden de verschillende interventie vormen voor metacognitie bij spelling vergeleken. Het onderzoek is afgenomen bij leerlingen uit groep 5 uit het Nederlands onderwijs. Er zijn 4 condities binnen het onderzoek:

1. Strategie-instructie conditie

Metacognitie wordt impliciet gestimuleerd door leerlingen een spellingstrategie aan te bieden. Leerlingen krijgen één op één instructie waarbij een spellingstrategie wordt uitgelegd en geoefend. De spellingstrategie is als volgt: verdeel het woord in lettergrepen, benoem de betreffende spellingregel(s) van elk woorddeel, schrijf woord op. Wanneer de leerling in dit proces een fout maakte, werd hij/zij geholpen.

2. Strategie-monitoring conditie

Metacognitie wordt expliciet gestimuleerd door leerlingen tijdens het nakijken de spellingstrategie toe te laten passen en door het stellen van metacognitieve vragen.

De leerlingen maken een dictee. Vervolgens worden de dicteewoorden in een één op één setting nagekeken. Als een woord incorrect is, moet de leerling gebruik maken van de spellingstrategie (verdeel in lettergrepen, benoem de spellingregel(s), schrijf het woord op). Na het verbeteren van de woorden werden metacognitieve vragen gesteld aan de leerling.

3. Zelf-monitoring conditie

De metacognitie wordt impliciet gestimuleerd door, na afname van een dictee, leerlingen na te laten denken over de juistheid waarmee ze de woorden hebben geschreven. De leerlingen maken een dictee. Vervolgens krijgt elke leerling een blad met daarop de juiste spelling van de dicteewoorden. De leerlingen kijken zelf hun dictee na, zonder de hulp van de leerkracht.

4. Controle conditie

Bij deze conditie werd een dictee afgenomen bij de groep leerlingen. Na afloop van het dictee kregen leerlingen geen feedback op hun werk.

Het onderzoek is gestart met een pretest. De pretest bestaat uit een dictee van 50 reguliere woorden en 50 leenwoorden. Na het horen van een dicteewoord moet de leerling aangeven of hij/zij denkt het woord goed te kunnen schrijven. Pas daarna mag het woord geschreven worden. Enkele weken na de pretest werd 4 weken lesgegeven volgens de betreffende conditie. Het onderzoek is afgesloten met een posttest, dezelfde test als de pretest.

Bevindingen

Uit de onderzoeksresultaten is naar voren gekomen dat de 3 experimentele groepen aan het eind van het onderzoek beter presteerden dan de controle groep. De experimentele groepen hebben een grotere groei laten zien met betrekking tot de spellingvaardigheden en het spellingbewustzijn. Leerlingen uit de strategie-instructie conditie laten een significante verbetering zien.

Reguliere woorden en leenwoorden zijn met elkaar vergeleken. Daarbij komt naar voren dat leerlingen beter presteren bij het schrijven van reguliere woorden.

Alle leerlingen bleken aan het eind beter in te kunnen schatten of ze een woord goed geschreven hadden. Al bleek dat leerlingen uit de controlegroep zich vaker overschatten, terwijl bij leerlingen uit de eerste drie condities zowel de spellingvaardigheden als het spellingbewustzijn zich positief ontwikkeld hebben.

Leerlingen uit de strategie-instructie conditie laten een significante vooruitgang zien.

7. A Synthesis of Reading and Spelling Interventions and Their Effects on Spelling Outcomes for Students With Learning Disabilities. Williams, Walker, Vaughn en Wanzek, 2017

Onderzoek

Leerlingen met leerproblemen hebben veel moeite met het beheersen van spellingvaardigheden. Lezen en spelling zijn nauw verwante processen. Ondanks dat deze processen gerelateerd zijn, wordt spelling gezien als een grotere uitdaging. Waar lezen wordt gezien als een herkenningstaak, wordt spelling gezien als een productietaak.

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal:

Wat zijn de effecten van lees- en spellinginterventies op de spellingresultaten van leerlingen met leerproblemen, van de kleuterklas tot het eind van de middelbare school?

Bevindingen

Om deze vraag te beantwoorden wordt literatuurstudie uitgevoerd. Hierbij worden 10 onderzoeken uitgebreid met elkaar vergeleken.

Uit de resultaten komen twee interventievormen naar voren.

1. Zelf-correctie interventies

Hierbij wordt de CCC strategie genoemd als voorbeeld. Dit is een strategie waarbij de leerling een woord eerst bekijkt, het woord vervolgens afdekt en dan opschrijft. De leerling vergelijkt het zelfgeschreven woord met het originele woord. Als de leerling een fout heeft gemaakt, moet hij/zij het opnieuw schrijven.

2. Expliciete instructie

Belangrijk hierbij is dat bij de expliciete instructie voldoende oefenmogelijkheden en directe feedback wordt geboden.

Ondanks dat deze twee interventievormen voor positieve ontwikkeling zorgden, was er geen significant verschil. De spellingvaardigheden van leerlingen met leerproblemen waren niet significant vooruit gegaan.

Eerdere onderzoeken en literatuurstudies toonden aan dat leesinterventie een positieve uitwerking heeft op spelling. Uit de literatuurstudie is geen bewijs gevonden dat leesinterventie ook effect heeft op de spellingvaardigheden van leerlingen met leerproblemen. Daarvoor is verder onderzoek nodig.

Van de wetenschap naar de werkvloer.

Met de wetenschappelijke bevindingen over begrijpend lezen vers in het geheugen, zetten we de nieuwe wetenschappelijke bevindingen om in concrete handvatten die gebruikt kunnen worden tijdens lessen en remediëring.

1. Besteed aandacht aan de klanktekenkoppeling.
Klanken vormen het uitgangspunt bij spelling. Het is van belang dat leerlingen het onderscheid tussen klanken en letters leren. Oefen spellingstrategieën mondeling zodat de klanktekenkoppeling duidelijk naar voren komt. Neem mondeling de stappen door van klank tot letter.
2. Oefenen met een concreet doel
Bespreek met leerlingen wat oefenen betekent. Maak leerlingen ook bewust waarom ze oefenen. Aan de hand van enkele vragen kan een leerling voor zichzelf bepalen wat het eigen oefendoel is. Echt oefenen lukt als er een concreet doel aan gekoppeld is.
3. Aanleren van spellingstrategieën
Bij het aanleren van spellingstrategieën en spellingregels is het van belang dat expliciete instructie wordt gegeven. Tevens is directe feedback van belang. Biedt leerlingen een duidelijke aanpak die stap voor stap wordt geoefend. Zelf-correctie interventies zijn ook effectief gebleken.
4. Spellingbewustzijn stimuleren
Spellingbewustzijn is het vermogen om te reflecteren over de eigen spelling, spellingvaardigheid en spellingprocessen. Het is een metacognitieve vaardigheid. Het is belangrijk om zowel de spellingstrategieën als het spellingbewustzijn te oefenen en stimuleren.
5. Schrijven en typen
Schrijven met de hand is van belang voor de schrijfvaardigheid en het handschrift. Tevens draagt schrijven met de hand bij aan de spellingvaardigheid. Het zorgt ervoor dat de leerling variaties tussen letters ziet en belangrijke componenten van letters herkent. Vanaf een jaar of 10 kan een leerling ook gaan typen op een tablet of computer. Blijf het typen en schrijven met de hand afwisselen.